

ADELA MARINCU

West University of Timișoara

INTERCULTURALITY, MULTICULTURALITY AND ACTUALITY IN THE TIMIȘ COUNTY

Abstract: The study targets the concepts of interculturality and multiculturalism in Timiș county and the practical ways of highlighting them.

One cannot speak of aggression from the "natives" in Banat, as Romanians, Serbians, Hungarians, Germans, Bulgarians, Slovaks, Czechs, Jews, Ukrainians, Croatians, Polish, Italians, Roma and other ethnic groups live in harmony.

Communication between minorities in Banat and Timiș, in particular, has always been excellent, with multilingualism as support. For example, Germans, who represent a large community in Timiș county use Romanian and Hungarian along with their mother tongue (the same as the Hungarians, Serbians, Roma and more recently the Italians do). Serbians and Bulgarians are also bilingual, Romanian being the second language used in their family. The use of two, or even three or four languages in Banat is something rarely seen in other parts of Europe. In this case, multilingualism needs to be definitely perceived as closeness between people.

Multiculturalism in Banat is a complex phenomenon, therefore this study will only refer to how it is highlighted through theatre and dance. We will bring into discussion the "Festival of Ethnic Groups" as the essence of Banat multiculturalism, but also high school theatres or theaters in 3 languages in Timisoara.

Keywords: Interculturality, multiculturalism, culture, minorities, community.

„Interculturalitatea (într-un sens descriptiv) este o realitate, de aceea [...] nu se pune întrebarea dacă este posibilă, ci cum este ea posibilă.” afirma Johann Gottfried Herder în celebra sa lucrare „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit”, apărută în mai multe volume în perioada 1784 – 1791. Cultura, așa cum a conceput-o Johann Gottfried Herder, presupune omogenizare socială, fundamentare etnică și delimitare interculturală Din această perspectivă „o cultură ar trebui să marcheze viața respectivului popor atât în linii generale, cât și în amănunt”, însă o asemenea situație nu se întâlnește la nici un popor sau națiune.

Interculturalitatea reprezintă relația de interacțiune și cooperare continuă a diverselor grupuri culturale, etnice, religioase etc. (a tuturor categoriilor de minorități), relațiile culturale fiind de schimb cultural și intercunoaștere, în contextul grijii față de menținerea specificului fiecărei comunități. Altfel spus, interculturalitatea cuprinde ansamblul fenomenelor ce iau naștere la întâlnirea dintre două culturi. „Acest lucru rezultă din însăși analiza termenului, însă disputele apar în momentul în care se ridică întrebarea: ce este cultura? Dacă ar fi concepute culturile de astăzi ca fiind insulare și sferice, atunci problema coexistenței și cooperării lor n-ar putea fi nici ocolită și nici rezolvată [...]. Însă culturile noastre nu mai au de facto de mult forma omogenității, ci se caracterizează în mare măsură prin amestecuri și întrepătrunderi.”¹

Se vorbește din ce în ce mai des despre interculturalitate sau filozofia interculturalității, ca o stare de fapt, într-un nou mileniu al politicii globale și al modernității

¹ Miftode V, Cojocaru Șt, Nacu D, Sandu A, *Dezvoltarea comunităților etnoculturale*, 2003, Iași, Ed. Expert Project

târzii, care prezintă, interpretează și reevaluează experiența socială a diversității și a diferențelor. În construcția identității sociale interculturalitatea se opune strategiilor omogenizate ale modernității, considerându-le pe acestea ca suficiente și opresive, punând accentul pe diferențe și diversitate. Ideologia interculturalității își propune ajutarea comunităților în susținerea culturilor lor diferite. Acest lucru nu înseamnă însă că interculturalitatea se opune schimbării. Interculturalitatea recunoaște că schimbarea în lumea contemporană este inevitabilă, deci scopul acestei politici nu este conservarea culturilor în starea lor primară. Interculturalitatea pretinde respect și apreciere din partea grupurilor pentru alte culturi din societate, pretinde toleranța unei comunități față de cealaltă comunitate, și în același timp pretinde dreptul individului de a părăsi propriul grup cultural. Se realizează foarte des confuzii între interculturalitate și multiculturalism. Deși se întrepătrund, ele se folosesc în situații diferite pentru a exprima moduri specifice de manifestare a educației sociale.² Interculturalitatea, fără a fi un scop în sine, este rezultatul dezirabil al procesului intern de ajustare a comunității multiculturale. Ea presupune un proces de întrepătrundere a culturilor și de edificare a unei culturi comune.³

Mitul societății monoculturale este dezmințit în mod constant de realitățile dinamice ale dezvoltării comunităților. Conviețuirea unor populații aparținând unor etnii diferite, care comunică, cooperează și inevitabil produc influențe reciproce pozitive, este premisa interculturalității ca resursă fundamentală a dezvoltării tuturor comunităților etnice din zona respectivă. În fața problemelor deosebit de complexe ale societății românești actuale, din ce în ce mai mulți consideră interculturalitatea ca fiind parte esențială a soluției. Societatea românească în ansamblul ei a devenit treptat, pe parcursul ultimului deceniu, tot mai conștientă de propria ei diversitate culturală și, mai mult, tot mai numeroși sunt aceia care consideră că această diversitate culturală nu reprezintă o fatalitate, un blestem al istoriei, ci o oportunitate, o bogăție care se cuvine valorificată în beneficiul general.

Multiculturalitatea reprezintă conviețuirea diverselor grupuri socio-culturale într-un spațiu social dat, coexistență istorică determinată, și în general pașnică, care nu își propune în mod necesar realizarea de schimburi culturale, ci interacționează firesc în procesul coexistenței și dezvoltării sociale. Multiculturalitatea are în vedere gestionarea comunităților etno-culturale care trăiesc pe teritoriul unei țări. Ea este o stare de recunoaștere a diferențelor și exprimă statica socială⁴.

„Cultura sau civilizația (...) acest complex include cunoștințe, credințe, artă morală, legi, obiceiuri și alte capacități și deprinderi achiziționate de oameni ca membri ai societății” spunea în 1871 Edward Burnett Tylor în volumul „Primitive Culture”. Cam așa s-ar putea descrie multiculturalitatea din Timișoara, dar și din județul Timiș. De asemenea, nu ne putem referi la Timișoara sau județul Timiș fără a lua în discuție întreg Banatul. În Banat nu se poate vorbi de o agresiune din partea „băștinașilor”, fiindcă toată lumea e bine primită. Români, sârbi, germani, maghiari, bulgari, slovaci, cehi, evrei, ucraineni, croați, polonezi, italieni, romi și alte etnii trăiesc în armonie pe întreg teritoriul județului Timiș.

Comunicarea între minoritățile din Banat și îndeosebi din Timiș a fost întotdeauna excelentă, suportul fiind plurilingvismul. Germanii, spre exemplu, care au o comunitate mare în județul Timiș (la fel ca și maghiarii, sârbii, romii și mai nou italienii), folosesc alături de limba maternă româna și maghiara. Sârbii și bulgarii sunt și ei bilingvi, româna fiind a doua limbă în familia lor. Trebuie subliniat faptul că folosirea a două, chiar trei sau patru limbi în Banat este un aspect rar întâlnit în alte regiuni ale Europei. Plurilingvismul (bilingvism sau trilingvism) este specific unei părți însemnate a populației din Banat. Multilingvismul în cazul

² Ciolan Lucian, *Pași către o școală multiculturală*, 2000, București, Ed. Corint

³ Neumann Victor, Heinen Armin, *Istoria României prin concepte*, 2010, Iași, Ed. Polirom

⁴ Ibidem

de față trebuie perceput în mod cert ca o apropiere între oameni. Ca dovadă este faptul că, prin sprijinul Consiliului Județean Timiș, Centrul de Cultură și Artă al Județului Timiș organizează în fiecare an (începând din 2000) „Festivalul etniilor”, unde fiecare etnie își prezintă obiceiurile. De asemenea, fiecare etnie din Timiș are manifestări specifice care o reprezintă.

Multiculturalitatea din Banat este un fenomen complex, motiv pentru care ne vom referi în acest studiu doar la cum este pusă în evidență prin dans, obiceiuri tradiționale și teatru. Vom aduce în discuție „Festivalul etniilor”, ca esență a aspectului multicultural bănățean, proiectul „Muzeul Viu” al Satului Bănățean și de asemenea teatrele liceale și teatrul în trei limbi la Timișoara.

* „Festivalul etniilor” reunește, așa cum am menționat deja, toate etniile din Banat. Începând cu anul 2000 când a debutat acest festival, fiecare ediție a avut un naș, aparținând unei etnii, astfel că fiecare etnie a fost, prin rotație, „gazda” festivalului. Parada portului popular este tradițională la începutul festivalului. Alaiul pornește de la intrarea în Muzeul Satului Bănățean, unde se desfășoară festivalul, parcurgând „aleea etniilor” (alee care are plăcuțe cu fiecare etnie care există în Banat, de aici provenind și numele de alee a etniilor). Alaiul format din reprezentanții fiecărei etnii, ansamblurile de dansuri participante, oficialități și spectatori, însoțiți de fanfară, vizitează pe rând casele din Muzeul Satului, unde gazdele fiecărei minorități îi întâmpină pe oaspeți cu preparate tradiționale. Anul acesta, la cea de-a XIV-a ediție, 12 locuințe au fost pregătite pentru alaiul multi-etnic. Pe scena festivalului dedicat etniilor din Banat au urcat: Ansamblul „Mihalo Andreivici” din Petrovaselo și Ansamblul „Sveti Nikola” Diniaș, reprezentând Uniunea sârbilor din România, Ansamblul „Kalena” din Știuca și Ansamblul „Moloda Nadla” din Soca, aparținând Uniunii ucrainenilor din România, Fanfara din Recaș, Ansamblul „Palucenka” din Dudeștii Vechi, Ansamblul „Slaviak” al Uniunii Bulgarilor din Banat, Ansamblul „Datelinka” din județul Bihor, reprezentând Uniunea Democrată a Slovacilor din România, Ansamblul „Modracek” din Sfânta Elena județul Caraș Severin, din partea Asociației Culturale a cehilor din Banat, Ansamblurile „Hanschen Kein” și „Banater Rosmarein” din partea Forumului german, Ansamblul „Trandafirul” din partea Uniunii Romilor din Măguri, Ansamblul „Sahlom” reprezentând Comunitatea Evreilor din Timișoara, Grupul Folcloric „Forgaria-Friuli” din Italia, Ansamblul „Butykos” și Ansamblul „Bokreta”, al Uniunii Maghiarilor din România dar și Ansamblul Românilor din Torac, Serbia și de asemenea, Ansamblul profesionist „Banatul” din Timișoara. În premieră, la ediția din 2014 a „Festivalului etniilor” au participat și reprezentanți ai comunității arabe și africane din Timișoara.

* Proiectul „Muzeul Viu al Satului Bănățean, Csongrad – Timiș, Tradiție și Multiculturalitate” presupune expunerea la Muzeul Satului Bănățean din Timișoara a condițiilor de viață ale satului bănățean din secolul al XIX – lea, prin construirea unor case tradiționale, replici ale unor gospodării autentice românești, maghiare, germane și sârbe. Proiectul a ajuns în acest moment în faza de construcție propriu-zisă. Lucrările la cele patru gospodării – română, maghiară, germană și sârbă – au fost realizate în proporție de 30%, iar dacă nu vor apărea probleme, se estimează că vor fi gata până în luna octombrie 2014. Fiecare gospodărie urmează să aibă un anumit specific meșteșugăresc: olărit, fierărie, țesătorie și agricultură. De asemenea, cele patru case tradiționale vor fi locuite de familii, care vor primi turiști în vizită. Acestora li se vor arăta exact cum s-a trăit în satul bănățean din secolul al XIX-lea, fără telefon mobil, fără calculator, fără electricitate, cu fier de călcat pe cărbune și totodată cum muncesc în gospodărie acele familii.

Proiectul „Muzeul Viu al Satului Bănățean, Csongrad – Timiș, Tradiție și Multiculturalitate” este implementat prin Programul de Cooperare Transfrontalieră Ungaria-România 2007-2013 și este finanțat de Uniunea Europeană prin Fondul European de Dezvoltare Regională, completat de co-finanțarea națională a celor două state membre participante în program, Ungaria și România.

* Teatrul în licee – În Timișoara sunt licee cu tradiție la care se predă în altă limbă decât româna: Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau” – cu predare în limba germană, Liceul „Bartok Bela” – cu predare în limba maghiară, Liceul Teoretic „Dositei Obradovici” – cu predare în limba sârbă, Liceul Teoretic „William Shakespeare” – cu predare în limba engleză și Liceul Teoretic „Jean- Louis Calderon” – cu predare în limba franceză. Aceste licee au și trupe de teatru care reprezintă instituțiile de învățământ la diferite evenimente din Timiș, dar și din alte județe, cum ar fi: Festivalul „Merlin” al școlilor cu predare în altă limbă decât româna (organizat de Teatrul pentru Copii și Tineret Merlin din Timișoara) sau Festivalul „Cu ochi de copil” realizat de Fundația „Pentagon” la Teatrul Merlin. Spre exemplu, „La cercle magique” de la Liceul „Jean-Louis Calderon” a fost o prezență constantă la Festivalul internațional „Amifran” de la Arad, dar și la evenimente francofone din străinătate.

O activitate bună în teatrul școlar o au și celelalte grupuri. Unii dintre componenții formației de la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau” și-au continuat studiile în cadrul secției de teatru în limba germană a Facultății de Muzică de la Universitatea de Vest, pentru ca mai apoi să devină actori la Teatrul German de Stat din Timișoara. Mai există și alte licee care au trupe de teatru în altă limbă decât româna, cea mai cunoscută fiind cea a Colegiului Național Bănățean, Heavenly Hell, care joacă piese și în limba engleză. Trupa de la Colegiul Bănățean s-a remarcat de-a lungul anilor prin câștigarea a numeroase premii la T4T – Festivalul de Teatru în limba engleză pentru adolescenți. De asemenea, și clasele de actorie de la Colegiul Național de Artă au în repertoriu fragmente din piese în altă limbă decât româna.

* Multiculturalismul bănățean se manifestă și prin faptul că în municipiul Timișoara există teatru în trei limbi, română, maghiară și germană. De asemenea, - fapt unic în Europa - aceste trei teatre își desfășoară activitatea în aceeași clădire. Ele sunt: Teatrul Național „Mihai Eminescu” Timișoara, Teatrul Maghiar de Stat „Csiky Gergely” și Teatrul German de Stat. Scena germană timișoreană a fost înființată la 1 ianuarie 1953, de la înființare și până în prezent fiind realizate peste 400 de montări. În urma emigrării masive a germanilor din România începând cu anii '70 până la mijlocul deceniului trecut, teatrul a trebuit să își definească un drum nou. Însă, după 61 de ani de existență, Teatrul German de Stat din Timișoara apare astăzi mai tânăr și mai activ ca niciodată. Și este în continuare singurul teatru de limba germană din România.

Dacă în 1953 Timișoara devine singurul oraș din Europa cu trei teatre de stat, în limbile română, germană și maghiară, reprezentanții comunității sârbești din Timișoara vor să realizeze o nouă premieră. Recent aceștia au anunțat că vor relua demersurile pentru înființarea unui teatru de stat în limba sârbă. Astfel Timișoara ar putea deveni singurul oraș din Europa cu patru teatre în diferite limbi, adăpostite într-o singură clădire. Un grup de actori amatori lucrează deja și se pregătesc în cadrul grupului „Thalia” și al Studioului Sârbesc de Teatru din Voivodina, Serbia. Pentru o scurtă perioadă, în 2010, Teatrul pentru Copii și Tineret „Merlin” a pus bazele unei secții de teatru în limba sârbă, cu sprijinul Consiliului Județean Timiș și al Uniunii Sârbilor din România, din păcate însă criza economică a oprit acest proiect.

Timișoara a avut dintotdeauna un renume în România datorită multiculturalității sale. Amestecul etnic rezultat din jocul istoriei a fost uluitor: la 1918, cea mai mare comunitate era cea germană, urmată de maghiari, români, evrei, sârbi și multe alte comunități mai mici, precum bulgari, slovaci, croați, cehi, sloveni, polonezi etc. Cifrele și raporturile procentuale sunt azi mult schimbate, însă aspectul multiethnic al orașului persistă. Diversitatea de etnii, culturi și confesii a dus și la interesante și foarte numeroase interferențe culturale, care fac și azi deliciul vizitatorilor – fie ei români sau străini. Iar orașul de azi rămâne un centru multicultural, în ciuda unei covârșitoare majorități românești (85% dintre locuitorii orașului sunt români). Timișoara nu și-a pierdut flerul multicultural, tipic acestui petec de pământ. Tradiția multiculturală și multiethnică, formatoare a spațiului de civilizație timișorean, a fost

cadrul realizării coeziunii sociale, caracteristică acestui oraș. Tradiția în discuție conferă Timișoarei o identitate și un grad de civilizație proprii, oferind certitudinea că spațiul cultural timișorean a fost și este un spațiu cultural european.

Timișoara este mândră de multiculturalitatea sa, într-atât de mândră, încât adesea orașul se prezintă oficial chiar mai multicultural decât este în realitate. Este de netăgăduit însă că Timișoara a fost, de-a lungul întregii sale istorii, un perpetuu amestec de etnii, la fel ca întreg județul Timiș și la fel ca întreg Banatul, de altfel.

Bibliografie

- Ciolan Lucian, *Pași către o școală multiculturală*, 2000, București, Ed. Corint
Georgiu G, *Comunicarea interculturală*, 2010, Iași, Ed. Polirom
Hlihor Constantin, Hlihor Ecaterina, *Comunicarea în conflictele internaționale*, 2010, Ed. Comunicare.ro
Miftode V, Cojocaru Șt, Nacu D, Sandu A, *Dezvoltarea comunităților etnoculturale*, 2003, Iași, Ed. Expert Project
Nedelcu A, *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*, 2008, Iași, Ed. Polirom
Neumann Victor, Heinen Armin, *Istoria României prin concepte*, 2010, Iași, Ed. Polirom

Acknowledgement:

This paper was supported by European Social Funds - Project *Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network*

POSDRU/159/1.5/S/140863

Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului *Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socioeconomice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)* - POSDRU/159/1.5/S/140863.